

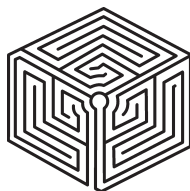

19. МЕЂУНАРОДНА
ФИЛОЗОФСКА ШКОЛА
FELIX ROMULIANA

МЕЂУНАРОДНА ФИЛОЗОФСКА ШКОЛА
FELIX ROMULIANA

Зборник излагања 2019.

Уредник: Миленко Бодин

19. МЕЂУНАРОДНА
ФИЛОЗОФСКА ШКОЛА
FELIX ROMULIANA
30. август - 1. септембар 2019.

ЗБОРНИК ИЗЛАГАЊА
2019.

С А Д Р Ж А Ј

САДРЖАЈ.....	5
ПРЕДГОВОР (Миленко Бодин).....	7
Програм 18. Међународне филозофске школе Felix Romuliana 2019.	9
УВОДНО ИЗЛАГАЊЕ:	
Prof. D.hab. Vihren Bouzov: Freedom and security – an “epic conflict”.....	11
ИЗЛАГАЊА:	
Доцент д-р Георги Белогашев, Исихазм – общий нтропологический код православных славян.....	17
Ристо Солунчев: Слобода као остатак унутарњости.....	26
Војан Благојевић: Ћija bezbednost? koja sloboda?.....	40
Борис Братина: Да ли смо безбедни у мишљењу?.....	47
Часлав Д. Копривица: Модерни заплети са страхом. О значењу појма и о историјској генези феномена несигурности.....	53
David Menčík: Da li je moguće ostvariti slobodu uprkos represiji i mehanizmima kontrole?	77
Prof. dr Milanko Govedarica: Refleksije o duhovnom suverenitetu ...	85
Раде Калик: Успостављање друштвеног поретка.....	91
Радивоје Керовић: Сумрак слободе у контролисаном свијету	100
Станко Благојевић: Безбедност и слобода монструозно и вредност.....	121
Tamara Plećaš: O strastima, slobodi i politici iz perspektive stoičke filozofije.....	128

Vanja Subotić: Kosmologija i prirodni zakoni: Kant o nužnosti i ekstrapolaciji prirodnih zakona.....	135
Вишња Кнежевић: Временски аспект тајне и безбедност.....	142
Vojislav Božičković: Moore's paradoxes, belief distribution, and introspective infallibility	164
Žika Petaković, Adriana Dondo: Problem odnosa slobode i bezbednosti u kontekstu građanskog društva – prikazan na primerima iz distopijske književnosti.....	169
Lazar Petković: Da li je psihoanaliza pesimistička?.....	178
Zoran Vidojević: Opstanak, sloboda, bezbednost.....	188
Миленко Бодин: Увод у филозофију безбедности	217

ПРЕДГОВОР

Ово издање представља једно од најбољих сведочанстава важности филозофског мишљења и деловања на обликовању идеја у друштвеном животу. Оно читаоцу пружа увид у разматрања питања која су важна сваком човеку, без обзира на ниво школског образовања или друштвени статус а то су она која се тичу безбедности и слободе.

Тема Међународне филозофске школе Felix Romuliana одржане у Зајечару, од 30. августа – 1. септембра 2019. године, била је Безбедност и слобода. Конференција Школе привукла је велики број учесника, преко 70, од чега је десеторо пристигло из иностранства.

Новина се односила на носиоца уводног излагања који је по први пут био изван наше земље. Имали смо част и задовољство да рад конференције Школе, после извођења химне Академији, започне предавањем проф. др. Вихрена Бузова, европски познатог мислиоца, про-ректора бугарског универзитета “Свети Кирил и Методиј” из чувеног града Велико Трново.

Захваљујући уводничару али и многим квалитетним саопштењима која су уследила, као и веома живим дискусијама на различита питања у којој су узели учешће скоро сви студенти, па и публика, осветљена су многа питања али и дилема да ли су безбедност и слобода супротстављени садржаји или су напротив, “два лица” истог феномена заинтересованости за достојанство људског живота.

Време које ће уследити, а у коме се надвила велика опасност над човечанством и у коме је овај предговор писан, показаше до које мере је тема заседања Међународне филозофске школе Felix Romuliana 2019 била и остала важна за обнову значаја филозофије у животу савременог човека.

Миленко Бодин,
директор Међународне филозофске школе
FELIX ROMULIANA

ПРОГРАМ

19. Међународне филозофске школе Felix Romuliana Зајечар, 30. август - 01. септембар 2019.

Петак, 30. август 16,30	Представљање Зборника излагања Филозофске школе 2017. год.
17,00	Свечано отварање Филозофске школе: - Поздравна реч Слободана Дивјака, досадашњег директора Школе - Обраћање др Миленка Бодина, новог директора - Уводно излагање проф. др Вихрена Бузова (Универзитет у Трнову, Бугарска), <i>Freedom & Security: An Epic Conflict</i>
Субота, 31. август	
9,00	Излагања, 1. део (модератор: Говедарица М.)
Калик, Р.	Успостављање друштвеног поретка
Керовић, Р.	Сумрак слободe у контролисаном свијету
Видојевић, З.	Опстанак, слобода, безбедност
Кнежевић, В.	
и Тодоровић, С.	Временски аспект тајне и безбедност
Благојевић, Б.	Чија безбедност? Која слобода?
Тагос, М.	<i>Freedom & Security: Every City is at least Two Cities</i>
11,00 – 11,30	Дискусија
12,00	Излагања, 2. део (модератор: Керовић, Р.)
Зоргнер, С. Л.	
Солунчев, Р.	Слобода као остатак унутарности
Братина, Б.	
и Братина, О.	Коме је слобода намењена? <i>Стојанов, Т. The Devil`s Trade: Transcendence of Freedom for the Immanence of Security</i>
Благојевић, С.,	Безбедност и слобода
Карацов, Б.	<i>Demonopolization of the State. The Problem of Security and Freedom in the Minarchist Society</i>
14,00 – 14,30	Дискусија

17,00	Излагања, 3. део (модератор: Копривица, Ч.)
Божичковић, В.	Belief distribution
Милевски, В.	Муров парадокс и нормативна функција тврђења
Суботић, В.	Космологија и природни закони: Кант о нужности и екстраполацији природних закона
Плећаш, Т.	О страстима, слободи и политици из перспективе стоичке филозофије
Деретић, И.	
Говедарица, М.	Безбедност и слобода у рефлексiji духовног суверенитета
Лукић, А.	Кант и проблем безбедности
19,00 – 19,30	Дискусија
Недеља, 1. септембар	
9,00	Излагања, 4. део (модератор: Калик, Р.)
Копривица, Ч.	Модерни заплети са страхом. О значењу појма и о историјској генези феномена не)сигурности
Кнежевић, М.	Однос слободе и безбедности
Кљакић, Љ.,	Политичка економија контролисане перцепције и њена виртуелна реалност
Миленковић, И.	Макијавели: <i>mantenere lo stato</i> (одржати државу) и <i>vivere civile</i> (слободан живот)
Петакловић, Ж. и Дондо, А.	Проблем односа између слободе и безбедности у контексту грађанског друштва
Менчик, Д.	Да ли је могуће остварити слободу упркос репресији и механизмима контроле?
Лукић, В.	Безбедност солидарних: Гушење позитивне иницијативе грађана
Шарчевић, П.	Избеглице – хуманитарно питање или безбедносни проблем?
Белогашев, Г.	Исихазам као антропологија православних Словена
11,00 – 13,00	Панел дискусија (модератор: Бодин, М.)
13,00 – 14,00	Представљање књиге „Живот, један једини“ Зорана Видојевића
	Додела сертификата студентима

Vanja Subotić
Institut za filozofiju
Univerzitet u Beogradu

**KOSMOLOGIJA I PRIRODNI ZAKONI:
KANT O NUŽNOSTI I EKSTRAPOLACIJI PRIRODNIH ZAKONA**

Apstrakt

Smeenk & Bénétreau-Dupin (2017) brane kantovsku poziciju u debati unutar savremene kosmologije povodom problema ekstrapolacije zakona lokalne fizike na univerzum u celini. Argumentaciju zasnivaju na dve Kantove ideje, izražene u Kritici čistog uma i Metafizičkim osnovama prirodnih nauka: (1) univerzum kao celina ne može biti predmet mogućeg iskustva, što je pokazano u Prvoj antinomiji; (2) primena prirodnih zakona na neki podsistem univerzuma je arbitrarna, ali prirodni zakoni moraju slediti iz čistog pojma razuma ujedinjenog sa empirijskim pojmom materije. Smeenk & Bénétreau-Dupin koriste (1) i (2) kao argumente protiv pokušaja da se definišu globalna svojstva prostor-vremena bez pozivanja na zakone lokalne fizike, jer su, prema njihovom mišljenju, takva svojstva „empirijski nedostupna“ (2017: 358).

Moja namera u radu je da analiziram Kantovo shvatanje zakona u prekritičkom eseju iz 1763. godine, kao i u Opere postumo kako bih pokazala da je kantovska pozicija kakvu zastupaju Smeenk & Bénétreau-Dupin (2017) naivna i nedovoljna da bismo prihvatili njihove argumente da je opravdano primenjivati zakone lokalne fizike na nivou čitavog univerzuma. Naime, tvrdiću contra (1) da u svetlu savremene kosmologije Kantovo rešenje Prve antinomije nije relevantno, a contra (2) da epistemološka ograničenja koja bi važila za definisanje globalnih svojstava podjednako važe i za pokušaje opravdanja globalnog važenja lokalnih zakona.

Ključne reči: globalna svojstva, lokalna fizika Kant, kosmologija, prirodni zakoni.

I

U savremenoj kosmologiji je aktuelna metodološka debata koja se tiče opravdanosti ekstrapolacije prirodnih zakona koji važe na lokalnom nivou – na planeti Zemlji i u Sunčevom sistemu – na univerzum u celini. U debate su se izdiferencirala dva tabora: prvi, koji zagovara postuliranje specifično kosmoloških zakona, kojima bi se definisala globalna svojstva prostor-vremena, i drugi, koji postuliranje novih zakona vidi kao neopravdanu spekulaciju, i zalaže se za održavanje postojeće metodologije prema kojoj se pretpostavlja da zakoni lokalne

fizike važe i na globalnom nivou. Neretko se pozicije u debati opravdavaju filozofski. U ovom radu ću se pozabaviti kvalitetom argumenata koje u prilog opravdanosti postojeće metodologije daju Kris Smink (Chris Smeenk) i Jan Benetro-Dipan (Yann Bénétreau-Dupin).

Naime, u koautorskom radu iz 2017. godine, autori tvrde da brane kantovsku poziciju u pogledu važenja lokalne fizike na globalnom nivou, i da Kantov epistemološki okvir može da posluži tome da se objasni zašto bi svaki pokušaj definisanja globalnih svojstava bio unapred osuđen na neuspeh. Argumentaciju zasnivaju na dve Kantove ideje, izražene u Kritici čistog uma i Metafizičkim osnovama prirodnih nauka: (1) univerzum kao celina ne može biti predmet mogućeg iskustva, što je pokazano u Prvoj antinomiji; (2) primena prirodnih zakona na neki podsistem univerzuma je arbitrarna, ali prirodni zakoni moraju slediti iz čistog pojma razumevanja ujedinjenog sa empirijskim pojmom materije. Podrobnije ću objasniti kako Smink i Benetro-Dipan koriste (1) i (2).

Kao prvo, metodologija savremene kosmologije se, prema Sminku i Benetro-Dipanu, iscrpljuje u opisima pojedinačnih podistema, a ne cilja ka opisu univerzuma kao sistema in toto. Zarad jednostavnosti, takvi podsystemi se zapravo tretiraju kao izolovani, a potom se uzima da opisi više izolovanih sistema mogu biti naknadno rafinirani putem ekstrapolacije lokalnih zakona na globalni nivo važenja. Upravo takvim metodom se služi Kant u Metafizičkim osnovama prirodnih nauka, prema čitanju Sminka i Benetro-Dipana (2017: 361): korišćenje Njutnove ideje apsolutnog prostora, kao pravila pod koje će se sumirati svako relativno kretanje, omogućava Kantu da opiše trajektorije predmeta iskustva zakonima mehanike. Na ovaj način su zakoni mehanike konstitutivni za ljudsko iskustvo, a kretanje pojedinačnih tela se dinamički karakteriše zakonima da bi se naknadno rafiniralo idejom apsolutnog prostora u kom se ekstrapolira važenje zakona mehanike. Prema tome, prirodni zakoni slede s jedne strane iz „čistog“ dela, a s druge strane iz „čulnog“ dela: ideja apsolutnog prostora je apstraktni pojam razuma koji predstavlja rafinirani opis empirijskog pojma materije, do kog dolazimo zahvaljujući čulnom saznanju. Stoga, Smink i Benetro-Dipan tvrde da ukoliko kosmologija zanemaruje empirijska ograničenja kognitivnog aparata, onda je svakako metodološki na lošem putu.

Kao drugo, nastavljaju autori argumentaciju, Kantova Prva antinomija svedoči upravo o tome da svako ko zastupa uverenje da se može imati znanje o univerzumu in toto upravo prevazilazi empirijska ograničenja kognitivnog aparata, to jest – u kantovskom žargonu – pretenduje na znanje izvan granica mogućeg iskustva. Kantova kritika racionalističke kosmologije sedamnaestog i osamnaestog veka je relevantna za savremenu kosmologiju jer čim naučnici u jednoj disciplini smatraju da mogu pretendovati na postuliranje novih objedinjujućih kosmoloških zakona, uprkos nedostatku mogućnosti za etabliranje korpusa empirijske evidencije, to znači da su transcendentalne iluzije ponovo u igri (cf. Smeenk & Bénétreau-Dupin: 364-365).

II

Neslaganje sa Sminkovom i Benetro-Dipanovom kantovskom pozicijom preciziraću prvo razmatranjem samog pojma prirodnih zakona u ranoj modernoj filozofiji, jer u tom istorijskom kontekstu Kant formuliše svoje prekritičko, najranije shvatanje prirodnih zakona. Za početak, važno je napraviti razliku između „odozgo-nadole“ (engl. top-down) i „odozdo-nagore“ (engl. bottom-up) instancijacije prirodnih zakona (cf. Massimi 2014: 493), gde prva vrsta instancijacije omogućava da nomička nužnost obuhvati fizičku nužnost, a druga da fizička nužnost bude utemeljena prvo u pojmu „prirodnih moći“, da bi se odatle izvodila nomička nužnost. Detaljnije čitanje prekritičkog Kanta od strane nekih savremenih komentatora, poput Mikele Masimi (Michela Massimi) sugeriše da je njegovo shvatanje instancijacije zakona druge vrste, dok istoričar nauke Stasis Psilos (Stathis Psillos) otkriva istorijsku razliku između pomenuta dva tipa instancijacije, interpretirajući tu razliku u terminima prirodnih zakona i prirodnih moći. Upravo to što Massimi (2014) zove odozgo-nadole i odozdo-nagore instancijacijom prirodnih zakona ima istorijske korene u takozvanoj promeni paradigme koja se dogodila hronološki na prelasku iz kasne srednjovekovne u ranu modernu epohu.

Naime, u srednjem veku je termin „prirodni zakon“ služio kao metafora za prirodne i nužne veze između telesnih supstancija u koje su utisnute tzv. „prirodne moći“. Prirodne moći se mogu definisati na sledeći način (cf. Psillos 2018): imajući u vidu moć telesne supstancije S da Φ -uje, S mora da Φ -uje kada se za to javi pogodan sticaj okolnosti. Međutim, budući da su u institucionalno dominantnom aristotelovskom okviru telesne supstance bile shvaćene kao pasivne i inertne, nešto je moralo da im bude utisnuto kako bi došlo do kretanja i promene. Idealan kandidat za to su bili prirodni zakoni. Dalje, sam pojam zakona je mogao da bude primenljiv isključivo na racionalna bića, jer jedino takva bića mogu svojevolumno da poštuju zakon (Psillos 2018). Nasuprot srednjovekovnoj koncepciji prirodnih zakona, rana moderna koncepcija, koja se pre svega pripisuje Dekartu, podrazumeva ideju da je prirodne zakone ustanovio zakonodavac, koji je u isti mah konačni utemeljivač regularnosti na koje nailazimo u prirodi. Pored Dekarta, Psillos (2018) pominje i Malbranša, Lajbnica, Njutna, i Hjuma kao ključne figure rane moderne nauke i filozofije, čiji doprinos se ogleda i u preciziranju toga šta su prirodni zakoni. Pa ipak, ono u pogledu čega su se ovi mislioci oštro razlikovali jeste pitanje toga kakve veze prirodi nameću zakoni.

I unutar rane moderne koncepcije prirodnih zakona se održao sholastički pojam prirodnih moći: zakoni su zapravo zadržali ključnu odliku prirodnih moći – ustanovljavanje nužne veze između događaja u prirodi. Ovakvo shvatanje je, zapravo, branio Lajbnic. Međutim, prirodne moći su nezavisne od zakona u smislu da njihova specifikacija zavisi od mehanizama putem kojih se moći ispoljavaju, kao i od preciziranja zakona koji telo, opskrbljeno određenom moći, sledi

(Psillos 2018). Fundamentalni zakon – zakon reda – metafizički je nužan, a svi ostali zakoni koji čine hijerarhiju podređenih zakona su samo uslovno ili fizički nužni. Lajbnicova motivacija za pravljenje dihotomije prirodnih zakona krije se u metafizičkoj pretpostavci da qua božije zapovesti, zakoni su obavezujući samo ako tela imaju sposobnost da ih nužno slede (cf. Psillos 2018).

Njutn je, takođe, zadržao pojam prirodnih moći. Za razliku od Lajbnica, Njutn je smatrao da se prirodne moći i prirodni zakoni uzajamno određuju: zakoni objašnjavaju kako moći deluju na tela, dok moći sugerišu kako se tela zapravo ponašaju u skladu sa prirodnim zakonima. Prema tome, može se reći da se neko čvrsto telo T povinuje Njutnovom prvom zakonu kretanja ako i samo ako je inherenta pokretačka sila materije (vis insita) jedina moć koja dela na T. Prirodni zakoni nisu metafizički nužni u Njutnovom sistemu prirode, jer je Bog mogao da stvori drugačije zakone kojima bi ustrojio prirodu, a glavni zadatak filozofa se sastoji u tome da empirijskim istraživanjem otkrije aktualne zakone. Naravno, i aktualni zakoni moraju biti nužni na neki način, budući da su direktni produkt Božije volje, ali njihova nužnost potiče od matematičke forme u kojoj su izloženi. Kako Psillos (2018) primećuje: „ovo [Njutново gledište] vodi ka drastičnoj rekonceptualizaciji prirodnih zakona kao primarno matematičkih principa koji karakterišu osnovnu strukturu sveta, i koji ograničavaju objašnjenja i opise prirodnih procesa, ali upravo zbog tih odlika ovi principi se saznavaju empirijski, a ne a priori“.

III

Njutново shvatanje prirodnih zakona je otvorilo tri srodna problema, koje je mladi Kant nameravao da reši (Massimi 2014). Prvi problem se tiče samog pojma nomičke nužnosti: ono što Njutnu nedostaje jeste dodatni metafizički korak između nužnosti koja potiče od Božijih deliberativnih sposobnosti i nužnosti koja se pronalazi u vezama koje postoje u prirodi, a tiču se sila koje deluju na materiju i kretanja materije. Dakle, izgleda da Njutnovi zakoni unutar njegovog vlastitog sistema prirode nemaju dobro defnisanu preksriptivnu ulogu. Drugi problem se, pak, tiče toga da Njutn ne nudi objašnjenje svojstava koja utemeljuju relacije između tela, a te relacije treba da budu obuhvaćene pojmom prirodnog zakona. Naposletku, treći problem se tiče činjenice da je Njutn, pruživši samo matematičku formulaciju zakona.

Mladi Kant, gradeći svoju poziciju na Volfovim i Baumgartenovim idejama, poziva se na razliku između realnog utemeljenja (engl. real grounds) i logičkog utemeljenja (engl. logical grounds) kako bi objasnio nužnost koja odlikuje prirodne zakone. Preciznije, Kant je u eseju iz 1763. godine napisao da „ukoliko utemeljenje posledica određene vrste prema jednom zakonu nije u isti mah i utemeljenje posledica različite vrste, prema drugom prirodnom zakonu, onda je podudaranje ovih zakona kontingentno“ (cit. prema Massimi 2014: 501). Uzmimo, na primer, Njutnov zakon gravitacije: ukoliko realno utemeljenje jednog skupa instanci tog

zakona (recimo, morska plima) ne bi bilo u isti mah utemeljenje i za druge instance zakona (recimo, kretanje planeta), onda jedinstvo instanci zakona gravitacije može biti samo kontingentno, što dalje znači da zakon gravitacije uspostavlja samo kontingentne veze između fenomena u prirodi. Međutim, budući da pretpostavljamo da je gravitacija dovoljna da stvori iste posledice i u slučaju morske plime i kretanja planeta zahvaljujući empirijskom istraživanju, Kant zaključuje da: „(...) činjenica da se utemeljenja za sve ove naizgled najrazličitije posledice mogu naći u prirodi predstavlja, nesumnjivo, savršenstvo tvorevine. Takođe, ako isto utemeljenje, koje je određujuće za jednu stvar, može u isti mah biti dovoljno za identifikovanje i drugačijih stvari, onda je jedinstvenost, ka kojoj stremljena celina, koja obuhvata te stvari, utoliko kompaktnija. Ali, upravo je ova jedinstvenost, zajedno sa savršenosti tvorevine, nužna i sačinjava ono što zovemo esencijom stvari“ (cit. prema Massimi 2014: 502, moj kurziv). Uopšte uzev, Kantovo rešenje tri problema koja su otvorena Njutnovom filozofijom sastoji se od uvođenja realnog utemeljenja za određivanje sličnosti velikog broja instanci prirodnih zakona na takav način da ako je realno utemeljenje R za predmet P postavljeno, onda je nužno da su posledice X_1, X_2, \dots, X_n stvorene od strane P.

U kritičkom periodu, Kant je mladalačkom razmatranju prirodnih zakona dodao izvestan addendum time što je uveo još jednu razliku između „zakonitosti stvari po sebi“ i „nužne zakonitosti fenomena“, pri čemu je prvu propisivao razum, a druga se direktno nastavlja na koncepciju prirodnih zakona iz 1763. godine u onoj meri u kojoj nije Bog taj koji stoji iza realnog utemeljenja pojava u prirodi, ili iza stvaranja prirodnih zakona, već ljudski subjekat propisuje kauzalne zakone qua racionalni delatnik. Što se tiče Sminkovog i Benetro-Dipanovog citiranja Kantovih Metafizičkih osnova prirodnih zakona van svakog istorijskog konteksta, kao i van egzegetskog konteksta, može se reći da je prilično naivno pretpostaviti da su dva do tri pasaja dovoljna da zasnuju razloge za opravdanost ekstrapolacije lokalnih zakona u savremenoj kosmologiji. Naime, ovi autori zanemaruju da je Kant bio okupiran našim kognitivnim ograničenjima pre nego ograničenjima kauzalnog domena, što njihovu kantovsku argumentaciju u navrate čini konfuznom. Zakoni mehanike su konstituisani iskustvom i utemeljeni u prirodi prema Kantu, dok Smink i Benetro-Dipan sugerišu obrnut redosled u svojoj argumentaciji. Dalje, izuzevši čisti element koji dolazi od razuma, to jest pojam koji objedinjuje opažaje, sam empirijski pojam materije je uopšte opažljiv za subjekta zahvaljujući čulima, i od limitiranosti čula zavisi i koliko daleko možemo da odemo u empirijskom istraživanju. Dakle, skok koji Smink i Benetro-Dipan prave sa argumentom da je uobičajena metodologija primene lokalnih zakona na podsistem, koji će dalje biti ekstrapolirani na ceo sistem na to da to znači da je u principu nemoguće definisati globalna svojstva tog sistema je sasvim naivan, upravo iz kantovske pozicije. Ovu poentu ću podržati podsećanjem na Kantov esej iz 1763. godine: zakoni mehanike prema njegovom mišljenju povezuju instance i na taj način prate nužnost veze

između instanci i svojstva prirode na osnovu opisa posmatranih regularnosti. Ali utemeljenje tih regularnosti zavisi upravo od posmatranja.

U istom duhu, u Opere postumo se može primetiti Kantova posvećenost pitanju mogućnosti fizike kao nauke, pri čemu je njegov ključni uvid bio da, ukoliko se ima načini sistem u fizici, nužno je podvesti empirijske opservacije pod konstitutivni apriorni princip, koji će usmeravati empirijska istraživanja. Tako, Kant kaže (1993: 94): „Nikome [u izgradnji fizike kao naučnog sistema] ne može početni konstrukt biti predmet – shvaćen kao materija u prostoru – pogotovo ne kao sadržaj čulnog opažanja, jer bi se onda radilo o tome da čulno opažanje treba da obuhvati skup beskrajno mnogo mogućih percepata u jedan jedini čulni opažaj. A to bi već bio korak ka fizici kao iskustvenom sistemu. Naprotiv, moralo bi se početi od pojmova za koje je zaslužan razum subjekta, pogotovo jer subjekat o samom sebi razmišlja kao o celini koja se kreće zahvaljujući sposobnosti materije da bude pokrenuta. Kada se, dakle, radi o a priori principima sintetičkog znanja, formalni element sistematske predstave mreže percepata, čije izvorište je objekat, mora utemeljivati raspored (coordinatio) tih percepata koji čine celinu, to jest objekat.“

IV

Sve ovo upućuje na to da je Kantov stav o primenjivosti lokalnih zakona na univerzum u celini u tesnoj vezi sa njegovim epistemološkim stavom o našem kognitivnom modo operandi, koji je ograničen mogućim iskustvom, a ovo iskustvo je ograničeno opservacionim horizontom: mi naprosto ne znamo da li je opravdano ekstrapolirati važenje lokalnih zakona, budući da nemamo pristup univerzumu u celini. Ono što posebno čudi je da Smink i Benetro-Dipan primećuju ova kognitivna ograničenja onda kada argumentuju da su globalna svojstva van našeg empirijskog domašaja, ali u potpunosti zanemaruju činjenicu da i opravdanost ekstrapolacije zakona ograničeno na identičan način. Dakle, uprkos tome što znamo da se lokalni zakoni, poput zakona mehanike, mogu sasvim fino primeniti na izolovane kauzalne domene, to znanje ne može biti dovoljna evidencija za ekstrapolaciju tih zakona, a koja evidencija bi bila dovoljna jeste nešto o čemu se mora odlučiti na osnovu daljih opservacija u kosmologiji i astronomiji.

Dalje, Sminkova i Benetro-Dipanova tvrdnja da Prva antinomija pruža gotovo konkluzivni argument protiv bilo kog pokušaja da se formulišu specifični kosmološki zakoni koji bu važili za univerzum u celini, predstavlja ozbiljno nerazumevanje metodologije kojom se služe savremeni kosmolozi, kao i anahrono čitanje Kanta – koje samom Kantu u tom slučaju nikako ne idu na ruku. Naime, prva antinomija je sačinjena od sledeće teze i antiteze (cf. A456-B456): (T) Svet ima početak u vremenu i prostorno je ograničen; (AT) Svet nema početak u vremenu i prostorno je neograničen, dakle beskonačan je i u pogledu vremena i prostora. Kantovo rešenje prve antinomije se svodi na pokazivanje kako – s obzirom na to da nijedna od dve suprotstavljene tvrdnje ne može biti ni potvrđena

ni opovrgnuta – treba odbaciti uobičajenu grešku zastupnika (T) i zastupnika (AT), a to je početna pretpostavka da se svet može saznati kao stvar po sebi (i, naravno, prihvatiti Kantov transcendentelni idealizam, što izgleda da Smink i Benetro-Dipan poslušno rade).

Međutim, u svetlu metodologije korišćene u savremenoj kosmologiji, Kantovo rešenje prve antinomije izgleda deplasirano. U okviru naširoko prihvaćene kosmologije Velikog praska uzima se da je univerzum nastao evoluirajući iz jedne tačke putem ciklusa sukcesivnog širenja i kontrahovanja, tako da se Kantovo rešenje antinomije koje podrazumeva da (T) ne može biti ni potvrđena ni opovrgnuta usled granica našeg mogućeg iskustva ispostavilo kao empirijski pogrešno. Naravno, bilo bi sasvim anahrono kritikovati Kanta iz perspektive savremene kosmologije u pogledu toga što se nešto što je tvrdio ispostavilo kao empirijski pogrešno u doba kada raspoložemo daleko boljim uslovima za bavljenje kosmologijom i astronomijom. Pa ipak, podjednako je anahrono i koristiti se Prvom antinomijom da bi se u savremenoj metodološkoj debati podržao jedan od tabora a diskreditovao drugi. Smink i Benetro-Dipan neistomišljenike, kojima je stalo do empirijskog istraživanja funkcionisanja prirodnih zakona u univerzumu, etiketirali su kao „spekulativne“ u istoj meri u kojoj su to bile racionalne kosmologije zbrisane Kantovim rešenjem Prve antinomije, a izgleda kao da su oni skloniji spekulaciji zastupanjem ideje da je nemoguće zamisliti univerzum u kome ne bi važilokalni zakoni koji važe na planeti Zemlji.

Reference

- Kant, I. (1993). *Opus Postumum* (trans. by Förster, E. & Rosen, M.). Cambridge: CambridgeUniversity Press.
- _____. (1999). *Critique of Pure Reason* (trans. by Guyer P. & Wood, A.). Cambridge: CambridgeUniversity Press.
- _____. (2008). *Universal Natural History and Theory of the Heavens* (trans. by Johnston, I.). Arlington: Richer Resources Publication.
- Koyré, A. (1957). *From the Closed World to the Infinite Universe*. The John HopkinsUniversity Press.
- Massimi, M. (2014). “Prescribing Laws to Nature, Part I: Newton, the pre-Critical Kant, and three problems about lawfulness of nature”. *Kant-Studien* 105 (4): 491-508.
- Psillos, S. (2018). “Laws and Powers in the Frame of Nature.” In: Ott, W. & Patton, L. (eds.). *Laws of Nature*. Oxford University Press, <http://philsci-archive.pitt.edu/12679/>, <https://doi.org/10.1093/oso/9780198746775.003.0005>
- Smeenk, C. J. & Bénétreau-Dupin, Y. (2017). “The Cosmos as Involving Local Laws and Inconceivable without Them”. *The Monist* 100: 357-372.

**МЕЂУНАРОДНА ФИЛОЗОФСКА ШКОЛА
FELIX ROMULIANA
ЗАЈЕЧАР**

Организатори:
**НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ ТИМОЧКЕ КРАЈИНЕ –
ЦЕНТАР ЗА КУЛТУРУ „ЗОРАН РАДМИЛОВИЋ“ ЗАЈЕЧАР
И
ЦЕНТАР ЗА ПРИМЕЊЕНУ ФИЛОЗОФИЈУ И ДРУШТВЕНА
ИСТРАЖИВАЊА БЕОГРАД**

Издавачи:
**Установа Народно позориште Тимочке Крајине –
Центар за културу „Зоран Радмиловић“ Зајечар
И
Центар за примењену филозофију и друштвена истраживања
Београд**

За издаваче
Владимир Ђуричић, директор

Уредник издања
Миленко Бодин

Директор Школе
Проф. др **Миленко Бодин**

Секретар Школе
Љиљана Јовановић

Лектура и коректура
Сања Митић Јеленковић

Технички уредник
Милош Петковић

Компјутерска обрада
Мирољуб Мања Никић

Штампа
Деркс, Зајечар

Тираж: **200 примерака**

**Ово издање је штампано захваљујући подршци
Градске управе Зајечар**

Зајечар, август 2020. године